

HAYATTAN KAÇIP EDEBİYATA SİĞINAN BİR YAZAR: SELİM İLERİ

Funda Özsoy Erdoğan

■ Sanatçı kişi, özellikle çağımızın sanatçısı -ister Batı'nın dünyaya sıkı sıkıya tutunmak gerektiğini fısıldayan tutkulu sesiyle hareket etsin ister Doğu'nun ilhamla yol alan aşkınlık hâliyle- ölümsüzlüğe talip olmuştur bir defa, dünyanın gelip geçiciliğini bildiği hâlde sonsuzluk vehmiyle kendini heder edecektir. Edecektir çünkü sanatçının içindeki boşluğu doldurabilmesi, derindeki karanlığı söndürebilmesi ve -Nietzsche'nin ilk kez *Şen Bilim* eserinde altını çizdiği üzere- "varoluşun sonsuz kum saati" onun iradesi dışında işlerken nihilizmin tuzacağına düşmeden, bengi dönüşü kırarak her şeye rağmen "amor fati" diyebilmesi kolay değildir.

Eğer bu sanatçı, bir yazar ise söz ve kalemin anlaşıp "bir"leşmesi yetmez, yüksek edebî değer taşıyan bir eser yaratabilmesi ve hem estetik hem de özgün bir dünya kurabilmesi için. Kalem özün teni olurken sözün de kalemin tini olması, böylece kâğıt üzerinde uzun ve meşakkatli bir yolculuğa çıkmaları, bu yolculukta yazar kişinin önüne çıkan kalıplaşmış değerleri Nietzsche'nin uzattığı "çekiçle" yıkıp kendine özgü yeni bir estetik algı -orijinal bir söyleyiş, bir teknik- inşa edebilmesi de icap eder. Yine yazar bilir ki ve de sezer ki kısacık ömürde, dar vakitlerde uzun bir yol kat etmeyi gerektiren bu yolculukta her şey sonsuz bir an içindir. Yüksek edebiyat bunu gerektirir; eser her okunduğunda yeniden doğmalı, sonsuzluğa bir tohum atılmalıdır. Nobel Edebiyat Ödülü sahibi Fransız yazar Francois Mauriac'ın (1885-1970) "*Romancı, insanların arasında Allah'a en çok benzeyendir. Allah'ın maymunudur. Canlı yaratıklar doğurur, kaderler icat eder, bu kaderleri hadiselerle, felaketlerle dokur.*" sözü, yazarın tuzaklarla dolu bu sorumluluğunun da altını çizer. Yıldız takımının en parlak yıldızı Süha'ya dönüşmek olsa da murat edilen, bunu çok az yazar başarmıştır yolculuğunda. Yazarken hissedilen o aşkınlık hâli yitip gitğinde sönmüş yıldızlar kalır çoğunun elinde. İşte bu yüzden çoğu

yazar; Ömer Seyfettin'den Sait Faik'e, Oğuz Atay'dan Tanpınar'a, hayalini kurduğu o büyük eserini yazamadan, dolaşısıyla yolculuğunu tamamlayamadan veda etmiştir dünya hayatına.

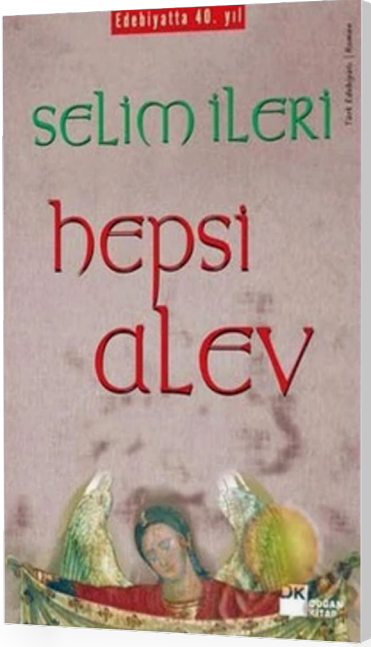
Yaralı Şifacı Bir Yazar

8 Ocak 2025 tarihinde yitirdiğimiz Türk edebiyatının usta kaleminden Selim İleri ise birkaçını saydığımız bu büyük yazarlardan farklı olarak daha yolun en başında, 19 yaşında ilk öykü kitabı *Cumartesi Yalnızlığı* (1968) yayımlandığında, büyük eserini yazmaktan ziyade dünya ağrısını dindirebilmek, ruhunu şifalandırabilmek için bu yolculuğa talip olduğunu hissettirmiştir okuruna. Her ne kadar "Perisiz Evler" öyküsünde (*Fotoğrafi Sana Gönderiyorum*, Doğan Kitap, İstanbul 2006) "*Bir zamanlar hayallerim arasında Proust'ununki çağrıştırır kallavi bir eser yazmak vardı.*" (İleri, 2006: 79) dese de, bu cümleden kastı, geçmiş zamanı diriltmektir. Bunun mümkün olamayacağını çok erken idrak edip edebiyatın varlığında hayattan kaçmayı tercih etmiş, hayatının büyük eserini değil de yazmanın bizzat kendisini, şifalandırıcı gücünü murat etmiştir. Zaman zaman eserlerinde de bu muradının altını çizmeye çalıştığını görürüz. Sadece edebiyat değil, sanatın kendisi onun için saf acı bir gerçeklik olan hayattan kaçarak sığınacağı bir anne rahmi gibidir. Nitekim pek çok kurgu eserinde bunu görürüz; *Yarın Yapayalnız* romanının Handan Sarp'ı bir opera sanatçısıdır mesela ya da *Son Yaz Akşamı*'nın Kenan'ı bir ressamdır... Bu yüzden edebiyatın yanı sıra diğer sanatların da şifalandırıcı gücünü hatırlatması ve buna bağlı olarak Doğu-Batı sentezine de ancak sanatın varlığında ulaşılabilceğinin altını çizmesi bakımından onun *Hepsi Alev* romanına daha yakından bakmakta fayda var.

I

Hepsi Alev (Doğan Kitap, İstanbul 2007) Bizans İmparatorluğu'nun 8. yüzyılında geçmekle beraber, tarihî bir kurgu olmaktan ziyade, satır aralarına serpiştirilmiş güncele dair -küresel bağlamda- kişisel iktidar hırslarını, popüler kültürün yozlaştırıcı tarafını anlatan bir dönem romanıdır. Bizans İmparatoriçesi İrene'den ve onun imparatorluğu dönemindeki tasvir kırıcılık eyleminden esinlenerek sanatı kulak arkası etmenin -hangi dönemde olursa olsun-bizi bir

“sürü kalabalık”a dönüştürdüğünü, halkı nasıl karanlıklara ittiğini anlatan bu roman, aynı zamanda bireyin trajedisini, psikolojik çatışmalarını, iç monologlarla, zaman sıçramalarıyla anlatır.

Atina’da Helenistik döneme ait sanat kalıntıları içinde yetiştiğinden “yüksek sanat”ın iyileştirici gücüne inanan İrene’nin şahsında yazar, kendi sanat anlayışını, dünya görüşünü verir. Sanki İrene’nin 1200 yıl önceki hayal kırıklıkları, Selim İleri’nin bugünün dünyasındaki hayal kırıklıklarıdır. 1200 yıl içinde hiçbir şey değişmemiştir; hipodromlardaki araba sürücülerinin yaptığı gösterilerinin yerini, bugün stadyumlarda oynanan futbol, televizyonlardaki şov programları almıştır. Yine duyarsız, sürü kalabalık çoğunluğu oluşturmaktadır.

Hipodrom, ahalinin en bayağı, en rezil, en küstah olduğu yerdir. Geçen yüzyıllar sürü kalabalığının arzularını, yaşama biçimini değiştirememiş... Besbelli yarın da devam edecek. (İleri, 2007: 35)

Üstelik yazar, 8. yüzyılın Işık Şehri’nin (İstanbul’un) sokaklarını ve insanlarını betimlerken, bugünün İstanbul’una da göndermeler yapar:

İzbe evler, oralarda avuç içi kadar gökyüzü, sarı benizli insanlar, zengin olmak hayaliyle gelmiş, soluk çehreli, solgun yabancılar. Eğri büğrü sokaklarda bütün gün ‘hayat’ arıyorlardı... Çöplüklerde her an size saldırıma hazır bekleyen yeniyetme oğlanlar... Yüzlerinde, yarın sabah ünlü, para pul kusan bir yarışçı olmak özlemi. (İleri, 2007: 107)

Bu özlem, yerini bugün medyatik olma özlemine bırakmıştır. Bütün bunlar bir nevi yazarın vicdanının sözcülüğünü yapan İrene’ye acı verir. Tabii yazara da...

Romanın ikinci yarısında ise İrene’nin Doğu ile Batı’yı sanatın gücüyle birleştirme, böylece insan kıyımına son verebilme umudu işlenir. Ama bunu gerçekleştiremez ve hayal kırıklığıyla içine çekilir, ölümü bekler.

Şu da bir gerçek ki Selim İleri’nin hiçbir kurgu eseri mutlu sonla bitmez. Onun için yazmak, her ne kadar belleğinin geçmişten bugününe taşıdığı kırılganlıklarını, acılarını iyileştirebilmek için elzem olsa da *Hepsi Alev* romanında İrene’nin söylediği ve aslında melodrama düşkün olan Selim İleri’nin yüreğinin de onayladığıdır:

Mutluluğun sanatı yoktur. Sanat, mutsuzluktur. (İleri, 2007: 169)

II

Eğer -özellikle- Selim İleri gibi hayattan kaçan bir yazarsanız mutsuzluklarınıza çok şey borçlusunuzdur. Bilindiği gibi kadim kültürümüzde insan, testiye benzetilir, öz malzemesi toprak olduğu için. Bir atasözü vardır: *Testinin içinde ne varsa dışarıya o sızar*. Zira gerçeğin mayasında tesadüflere yer yoktur. Testi nasıl sızdırırsa insan da çatlaklarından öyle sızdırır işte ve o çatlaklar elbette olacak ve hatta yaralar bir şekilde açılacak ve açılan o yaralardan dışarıya acılar dahi sızacak, mutsuzluklar yaşanacak...

Japon kültürüne ait olan, kırılmış, çatlamış bir cam veya porselen eşyanın altın tozuyla karıştırılan reçine ile yapıştırılmasından doğan “kintsugi” sanatında da tamir gören nesne, eskisinden daha kıymetli hâle gelir ki, ben buna acıyı bal eyleme sanatı diyorum. Her sanatın felsefi bir alt metni de mevcuttur. “Kintsugi” sanatının alt metninde yaralarımızı doğru okumak gerektiği yazılıdır diye düşünüyorum. Eğer doğru okumalar yapabilirsek, yaralarımızın bizi hayata hazırladığını da hissederiz. Kırıldığı yerden güçlenebilirsin de dağılıp gidebilirsin de... Güçlenmeyi seçersen bilgeleşirsin; yeter ki sen, bir testi olarak nerelerinden sızdığını fark et, travmalarını tespit et ve onları altın tozuyla onar. Selim İleri’nin kendi hayatından beslendiği -ki İleri’nin de kıymet verdiği yazarlarından biri olan Virginia Woolf’un dediği gibi “Sanat otobiyografiktir.” zaten- evet, kendi çocukluk yaralarını diriltirek eserlerinde, bu yaraları altın kıymetindeki peri tozuna buladığı sözcüklerle edebî eserler vücuda getirebilmiştir.

Yaralarını seven bir yazardır Selim İleri; edebiyatta bir Selim İleri duyarlılığından bahsedebiliyorsak bugün, yaralarını halının altına süpürmeyi reddederrek onları sanatının malzemesine dönüştürebilmeyi başardığı içindir. Orhan Kemal Roman Armağanı’nı kazanan *Bu Yaz Ayrılığın İlk Yazı Olacak* romanı (Doğan Kitap, İstanbul 2001) bu açıdan Selim İleri’nin yazarlığında bir milat sayılır. Bu romanında ilk defa yazar Selim İleri kimliği ile kurgunun içinde yer almış, kendini gizlemekten vazgeçmiştir:

...yaşanıp geçtikten sonra, yazar, yaşadıklarını bir başkasının yaşantıları gibi duyumsamaktadır. Hiçbir şey olmuyor, hep sensin. (İleri, 2001: 58)

Zaten romanın başında epigraf olarak kullanılan Andre Malraux'nun (1901-1976) “*Her roman aslında bir otobiyografidir.*” sözü de bir ipucu niteliği taşır bu açıdan.

Peşinden yayımlanan *Fotoğrafi Sana Gönderiyorum* kitabındaki sekiz öyküde bu sefer Selim İleri'yi yitirilmiş çocukluğunun ve gençliğinin izdüşümleriyle görürüz. Özellikle kitaptaki “Eski Bir Roman Kahramanı” öyküsü; yazarın ilk çıkışını yaptığı ve ona döneminin en saygın ödülllerinden birini (1977 Türk Dil Kurumu Roman Ödülü) kazandıran romanı *Her Gece Bodrum*'un kadın karakteri Betigül'e, romanı yazdıktan yirmi dört yıl sonra uçakta rastlaması üzerinden postmodern bir oyunla kurgulanması hayli ilginçtir. İleri, bu öyküde yıllar öncesinde kalmış gençliğini zaman sıçramalarıyla şimdiye taşıdığı gibi yazarın peşini bir türlü bırakmayan -oysa yıllar içinde kendini aşmıştır yazar, bunun fark edilmesini ister- *Her Gece Bodrum* romanındaki Cem karakterinin aslında yazarın kendisi olduğunu da itirafa zorlar kalemini:

Selim dışında bir ad takarak kendine, mesela Cem. (İleri, 2006: 14)

Artık bundan sonraki kurgu metinlerinde kurgu olmayan Selim'i, onun hayatından ayrıntıları görürüz.

Üstelik oturmuş yazı tekniğiyle, bilinç akışı, iç monologlar, birkaç kişinin öyküsünü iç içe geçirme, romanın bütününe serpiştirilen çağrışımlar, sayıklamalar, us yarılımları ve zaman sıçramalarıyla sınırları zorlayan, damıtılmış, inceltilmiş anlatımıyla, üslup endişesini çoktan aşmış ve yaşam bilgeliği edinmiş bir Selim İleri ile karşı karşıyayızdır artık.

Diyebiliriz ki; Selim İleri, geçmişe dair acısını, hüznünü, kırılganlıklarını, pişmanlıklarını yazarak bir nevi eteklerindeki taşları dökerken onları cam kırıklarına ve insanlığın ortak acısına dönüştürmüş, böylece yazar sezgisiyle yüreğini kanatırken aynı zamanda şifalandırmaya çalışmış, kendi kendisinin “yaralı şifacı”sı olmayı başarabilmiş bir yazardır.

III

Peki, geçmişte yaşananları bazıları kolayca ardında bırakabiliyorken niçin bazıları -Selim İleri gibi mesela- yanında taşır da sürekli kanamaya devam eder?

Yazar, bunun cevabını “Perisiz Evler” öyküsünde verir bize. Çocukluk çağında ebeveynlerle sağlıklı bağlar kurulamadıysa yıllar içinde bilincimizden silinip gitmiş olan pek çok anı ‘iskeletleri’ bir tetiklenişle -bir şarkı, bir koku, bir sesleniş, bir dokunuş- belleğe dolar; zira “*Unutuluş, penceresini bir türlü kapatmaz.*” (İleri, 2006:106).

Yine aynı öyküsünde şöyle diyor Selim İleri, belleğe dair:

Belleğin neler biriktirdiğini ölçüp biçemiyorsunuz. Bellek size sormaz, danışmaz, bildiğini okur. Bir gün de biriktirdiklerini önünüze yığar. (İleri, 2006: 111)

Bu öyküde Selim İleri, çocukluğunun evlerini ve anne babasının ev hâllerini belleğinin penceresinden bize gösterir: Orta hâlli bir aile, birbirini sevmeyen bir karı koca; içine kapanık, duygulanımlarını maskeleyen soğuk, akademisyen bir baba ve hayatı hayal kırıklığı olan içli bir anne. Çocuk Selim, her şeyin farkındadır, mutsuz bir ailenin ayrıntılarını “gönül ezginilileri” içinde belleğinde korumuş ve bir gün edebiyatının malzemesi hâline getirmiştir:

Yazarın anababası sonunda edebiyat kişileri, hikaye kişileri oluyor. (İleri, 2006: 123)

Yazar, daha üniversiteye başladığı yıl kaybettiği babasını ancak otuzlu yaşlarında anlamaya başlar:

Duygularını, kalbinden geçenleri bilmediğim, anlayamadığım babam, Cerrahpaşa Hastanesi’nin bir odasında öldü... Son sözleriydi: ‘Anneciğim sana geliyorum’... 64 yıllık ömründe, annesini toplasan on sekiz yıl (bile) görmemiş. (İleri, 2006: 122)

IV

Babasıyla sağlıklı duygusal ilişki kuramamış -Kafka’dan Oğuz Atay’a, hatta Tanpınar’a kadar- beklentiyi karşılayamadıkları için babaları tarafından bir hayal kırıklığı olarak algılandığını hissetmiş büyük yazarların baba-oğul çatışması edebiyata yaramıştır, diyebiliriz. Selim İleri de bu yazarlardan biri olduğunu inceden inceye sezmiş ve fakat ona meşakkatli, çok bedeller isteyen edebiyat yolculuğuna çıkarmanın, hatta o yolun taşlarını döşeyenin de bir anlamda babası olduğunu yıllar içinde fark etmiştir.

Şu da bir gerçek ki, yazar oğul, biyolojik babanın ötesinde, estetik zürriyetinden doğduğu bir babaya da ihtiyaç duyar. Selim İleri, çok erken yitirdiği biyolojik babasıyla yüzleşememiş ama *Yaşadınız Öldünüz Bir Anlamı Olmalı Bunun* romanı ile “palto”sundan çıktığını itiraf ettiği Tanpınar’a uzun bir mektup yazarak ihtiyaç duyduğu baba-oğul hesaplaşmasını edebî anlamda yapmaya çalışmıştır.

Selim İleri’nin *Yaşadınız Öldünüz, Bir Anlamı Olmalı Bunun* (Everest Yayınları, İstanbul 2020) romanını, Türk edebiyatında kalıcı izler bırakmış Tanpınar ile günümüz romanının usta ismi Selim İleri’yi buluşturan uzun bir mektup olarak kabul edebiliriz o hâlde.

Baba-oğul çatışmasına “Oedipus Kompleksi” üzerinden bakan Batı, babayı öldürerek özgürlüğüne ulaşmaya odaklanmışken; Doğu için bu çatışma, babanın otoritesine rağmen, o otoriteyi tanırken bile kendi olabilmeyi başarma üzerinedir. Evet, baba otoritedir, saygıyı hak eder ama oğul da babanın otoritesini sarsmadan, onu öldürmeden kendi varlığını yeniden inşa etmek zorundadır. Bunu yapamayan oğul -sanatta veya hayatta- rüştünü de ispatlayamaz.

Selim İleri'nin zihnine ektikleri ile onun edebî varlığını, kalemini besleyen, derinleştiren bir yazardır Tanpınar. Ancak her yazar, usta bir yazara dönüştüğünde, paltosundan çıktığı o baba yazarla gün gelip hesaplaşmak, hatta onun zaafalarını yüzüne vurmak ister. İşte *Yaşadınız Öldünüz, Bir Anlamı Olmalı Bunun* romanıyla bunu yapıyor İleri. Bir anlamda mazisi olan bir meydan okuyuş, yüzüne söyleyemeyeceğini, rüştünü çoktan ispatlamış kalemi ile söylemeye çalışmak da diyebiliriz buna.

Oğul yazar, daha toyken fark edemediği büyük (baba) yazarın zaaflarını, zaman içinde, onun geçtiği yollardan kendi de geçtikten sonra fark ediyor. Artık kızmıyor, küçümsemiyor bu zaafları; bir var oluş savaşının gereğidir belki de, olgunlaşmaya çalışılırken yürünen yoldaki yanılısamlardır, serapları gerçek sanmalardır ve an gelir, aynı duygudaşıklıkta buluşulur:

Ruhunuzdaki yeraltını düşünüyordunuz.(ben de, her zaman)Herkesten hırpalandığınızı (ben de)... Hırpalanış, hoyratlığı başkalarının, çevrenizdekilerin, içinizi yakıyordu. (benim de) (İleri, 2020: 117)

Roman boyunca Tanpınar ile öyle iç içe geçiyor ki Selim İleri'nin varlığı; yazar, kendi zaaflarıyla da yüzleşiyor böylece. Zira insanın kendiyile yüzleşmesinin en kolay yolu, birini kendine ayna kılmaktır.

Açtığınız yolda yürümüşüm, yolun sonuna gelmişken onarılamaz. Bire bir aynı kekeleyiş, yolun sonunda da...

Yine de bir anlamı olmalı her şeyin, çekilen ıstırapların, yaşamanın ve ölmenin... Roman bittiğinde bu anlamı da keşfediyorsunuz: Tanpınar ve onun estetik zürriyetinden doğan Selim İleri, yazar olarak da insan olarak da hayatta derinlik aramış, edebiyatımıza derinlik katmak üzere yolculuğa çıkmış ve yolda karşılaşmış, sonra ayrı ayrı yönlere doğru yol almış, edebî anlamda bir baba-oğuldur.

Sonuç

Selim İleri'nin vefatı Türk edebiyatı için büyük bir kayıptır. Ben ise kalemiyle edebî tarafımı besleyen bir ustayı kaybetmenin yanı sıra -yaşarken velut bir yazar oluşu, ardında birkaç ömre sığacak denli eser bırakması bir teselli sayılırsıcacık sohbetleri, kulağıma küpe bilge sözleriyle dost yürekli bir büyüğümü kaybettim.

Naaşı 10 Ocak Cuma günü Vanıköy Camisi'nden kaldırıldı. Evime yürüyerek 15 dakikalık mesafede, deniz gören, minicik bir cami. Kıştan ziyade Selim

İleri'nin çok sevdiği sonbahara yakışan ılık bir hava, pırıl pırıl güneş, denizde yakamozlar ve kimsesizliğin ortasında musalla taşına yerleştirilmiş bir tabut. Birkaç haberci, tek tük cami cemaati, küçücük bahçeye insan seli akmamışken henüz vedalaşmak istedim onunla.

Usluca sokuldum yanına, gülümseyen bir fotoğrafını tabutuna yaslamışlar. “Ben geldim Selim Bey.” diye fısıldıyorum gülümseyen yüze. Buradaydı, hissediyordum, yalnızdı. Onu uğurlamak üzere gelmişim, avuçlarımı açtım, ince bir esinti, fotoğraf çerçevesinin düşmesi avucuma doğru; tutuyorum çerçeveyi, yeniden tabuta yaslıyorum, gülüşünü ve hüzünlü gözlerini okşayarak. “Buradasınız.” diyorum “ve yine yalnızsınız.” Gözyaşlarımı tutamıyorum, öldüğünü öğrendiğimden beri ilk defa ağlıyorum. Sonra ortak bir tanıdığımız geliyor yanıma, o da üzgün benim gibi ve diğer tanıdıklar yaklaşıyor birer birer, dünya yeniden kendi ritminde atıyor, Selim İleri'ye dair hatıralar anlatılıyor, gerisi teferruat oluyor...

Onunla tanıştığımız 23 Eylül 2017 tarihine gidiyorum şimdi, Taksim Gezi Pastanesi'ne. O gün imzalayarak bana hediye ettiği *Sona Ermek* romanının ilk sayfasına yazdığı cümlelerle bu yazı sona ersin istiyorum:

Çok değerli Funda Hanım, git gide sönen günlerden, zamanlardan, beni hatırlarsınız umuduyla, bir küçük yadigâr ve Funda Özsoy Erdoğan'a teşekkürler.

Asıl ben teşekkür ediyorum size sevgili Selim İleri, kitaplarınızla hayatımızı güzelleştirdiğiniz, incelikleri bizlere hatırlattığınız için.